

VESTIXIOS DOS NOSOS DEVANCEIROS (V)

Santiago Prol

A casa de Maceda, solar dos Nóvoas é das máis ilustres e grandes do Reino de Galicia. Descenden os primeiros señores dela, dos reis daquel reino. Veneran os seus sucesores por coñecido ascendente, cando menos a Pedro Iáñez de Nóvoa, en tempos do señor rei don Afonso III o Magno, a quen serviu contra os mouros cando gañou Coimbra e Viseu.

MEMORIAL DO CONDE DE MACEDA (1709)

Na Torre de Maceda naceu outro Pedro Iáñez de Nóvoa, un dos protagonistas centrais do bispado de Ourense no último terzo do s. XIII e comezos do s. XIV. Fixo carreira política e militar dentro da Igrexa exercendo de belixerante cabaleiro feudal. Enfrontouse cos franciscanos e coas xentes do concello até o seu derradeiro alento. A cidade pretendía zafarse da opresión episcopal. Tivo que intervir Afonso X o Sabio -que mesmo residira na adolescencia en Maceda-, para dirimir os desatinos entre os dous bandos. A chegada de Pedro Iáñez de Nóvoa “da poderosa casa de Maceda” á cúpula episcopal agravou o conflito. Era “altivo, duro e iracundo até non poder conter a súa cólera nin entre os muros de sagrados recintos” en verbas de Martínez Sueiro (1912). O cabido escolleuno como bispo para que mantivese a integridade do señorío.

O prelado mandou que apresasen aos homes do concello que se refuxiaran no recinto dos frades menores. Prendéranlle lume á igrexa primixenia dos franciscanos. Morreran dez persoas carbonizadas no interior. Outras mesmo foran acoiteladas. Ao bispo considerárono indutor daquel suceso que acontecera na primavera de 1295. Reprobado polos tribunais reais, solicitou varias veces a condonación. Bonifacio VIII

reclamouno para que na curia pontificia expuxese o sucedido. Coa bula do 25 de marzo de 1296, iniciouse un preito convocando a Roma aos culpábeis. O litixio seguía sen resolver en 1307. Ao ano seguinte o papa Clemente V mandou instruír novo sumario. Pedro Iáñez de Nóvoa era teimudo cos franciscanos, que foran ben acollidos eiquí cunha mensaxe pastoral aberta á sociedade do seu tempo, que mesmo colidía coa ortodoxia das vedrañas ordes. Ademais predicaban nas ágoras e templos en galego e non en latín.

O bispo recibira orde de poñer a primeira pedra do mosteiro de Santa Clara de Allariz, que tivera o apoio expreso da raíña Violante, muller de Afonso X, que mesmo desexaba soterrarse alí. Logo o prelado negouse á consagración da igrexa e do cemiterio. As monxas clarisas acudiron, despois de esgotar todos os recursos de mediación, ao bispo de Silves (Algarve) que en 1293, executou compracido o que o bispo Pedro Iáñez de Nóvoa se negara a patentizar.

Ao finar en 1308 soterrárono na catedral de Ourense. A potentada familia Nóvoa de Maceda contribuíu con forte inxección económica na construción do novo mosteiro franciscano na aba de Montealegre, extra muros da cidade medieval, reservando dereito de sepultura para magnates do apelido e consortes. Nel traballaron os mellores mestres canteiros de Galiza costeados polos podentes nobres de Maceda. Porén, o bispo Pedro Iáñez de Nóvoa aportou en positivo, despois de morto este formidábel legado patrimonial á cidade de Ourense: convento, igrexa e claustro. No templo, desprazado nos anos 20 do s. XX ao Parque de San Lázaro –no corazón da parte moderna da cidade–, descansan varios fidalgos de Maceda: Xoán de Nóvoa, a súa nai Elvira de Nóvoa, Gonzalo Puga e a súa dona Teresa de Nóvoa. O bispo tiña varios parentes colocados estratexicamente no cabido. Ao pouco do seu pasamento acadaron a cadeira mitral, controlando a casa de Maceda boa parte do poder eclesiástico e civil de Ourense até a metade do s. XIV. Gonzalo Daza Nuñez Osorio (1311-20), Gonzalo Pérez de Nóvoa (1320-1332) e Álvaro Pérez de Biedma (1341-51), repousan na catedral ourensá, a carón do arcosolio do seu mentor Pedro Iáñez de Nóvoa.

A familia Nóvoa era belixerante. Porén, trouxo progreso para Maceda. Estes fidalgos tiñan responsabilidades de goberno en parte do Val do Medo. Obtiveran licenza real para nomear alcaides maiores, mordomos,

notarios, escribanos... Tamén propiciaron o nacemento da feira por mor dun privilexio real de 1401, que beneficiou a Maceda, onde se erixira o cárcere xurisdiccional que rexentaban. O día 20 de cada mes celebraríase un mercado na vila baixo a protección dos Nóvoa, no que cobrarían polo señorío, solo e vasalaxe, o asento das transaccións. O mercado inicial foi evolucionando até transformarse no eixo central da riqueza do territorio. O casal primixenio comezou a medrar ao abeiro da Torre pola caeira. Trocouse no despregamento do burgo e logo nunha vila comercial con proxección. A mediados do s. XVIII “amosaba un mercado de primeira orde” consonte Xan Carmona (1990), atestado de bufariñeiros da bisbarra que ían a Castela na procura de mercadorías e tardaban entre seis e nove meses en tornar. Logo vendían eiquí panos, lenzos, liño, estopas, azafrán e outras especiarias. Tamén obxectos de madeira, corda, peixe seco, perfumes, adubios e quincalla [o bufariñeiro máis nomeado da contorna foi Manuel Blanco Romasanta, que actuou –a mediados do s. XIX- como “fera salvaxe” contra os da súa propia especie pola Serra de San Mamede e pasou á posterioridade asociado –mesmo xudicialmente- á licantropía].

Os fidalgos de Maceda foron espallándose e xunguándose con nobiliarios de Vilamarín, Mos, Monforte, Betanzos, Ourense, Noia... e con apelidos notábeis: Andrade, Lemos, Enríquez, Altamira, Ribadeneira, Ulloa, Puga, Córdoba, Mendoza, Cadórniga..., nunha labiríntica e prolífica árbore. A decadencia da casa de Traba no s. XIII e a inimizade entre os Castro e o rei Afonso X, repercutiu negativamente no Reino de Galiza. No s. XIV asentáronse eiquí liñaxes alleas. O rei Enrique II, antigo conde de Trastámara, favoreceu aos novos fidalgos. A casa de Maceda soubo manterse, mesmo engrandecerse aínda que nalgúns ocasións con métodos pouco diplomáticos.

Entre a fidalguía con peso en Ourense aparece un membro “da podente familia de Maceda” en verbas de López Carreira (1998), que destacou por non apoiar as reivindicacións do concello: “Facendo causa común co bispo contra a cidade, apareceron célebres fidalgos como Xoán de Nóvoa que está tan estritamente unido a el, que en 1458 vive no Castelo Ramiro [reduto episcopal até o asalto definitivo do movemento irmandiño]. Dedícase a pillaxes propios de calquera malfeitor”.

No reinado de Pedro I o Cruel, Ourense viuse envolta en loitas co seu irmán [o futuro rei Enrique II] pola coroa. Naquela xeira manifestouse

outro fidalgo da casa de Maceda que defendeu en 1366 a Ponte Romana, onde tiña dereito de portádego. Amosábase clave no acceso á cidade cando Fernando de Castro atacou aos partidarios de Enrique. En 1386 o nobre macedán Xoán de Nóvoa defendeu infrutuosamente outra volta a Ponte contra o duque de Lancaster que, nas súas aspiracións dinásticas, contou co apoio de parte da nobreza galega.

BIBLIOGRAFÍA

LANZÓS E NÓVOA, J.B.: (1709), *Memorial*. Ed. facsimilar, Boletín da Real Academia Galega, 1923, A Coruña.

FERNÁNDEZ ALONSO, B.: (1897), *El Pontificado Gallego. Crónica de los obispos de Orense*, Imprenta del Derecho, Ourense.

FERNÁNDEZ ALONSO, B.: (1916), *Orensanos Ilustres*, Imprenta El Diario de Orense.

MARTÍNEZ SUEIRO, M.: (1912), *Fueros Municipales de Orense*, Imprenta La Popular, Ourense.

YZQUIERDO PERRIN,: (1993), *La Catedral de Ourense*, Edilesa, León.

LÓPEZ CARREIRA, A.: (1998), *A cidade de Ourense no século XV. Sociedade urbana na Galicia Baixomedieval*, Deputación de Ourense.

FRAGA SAMPEDRO, M D.: (2002), *San Francisco de Ourense, análisis histórico-artístico de la iglesia y el convento*, Museo Arqueológico Provincial de Ourense.

PROL, S.: (2009), *Nobres vencellados ao Castelo de Maceda. Pedro Iáñez de Nóvoa. O prelado pirómano medio século no poder*, Difusora de Letras, Artes e Ideas, Ourense.